

LÓCZY LAJOS (1849–1920) GEOLÓGUS, FÖLDRAJZTUDÓS
SHACKLETON HADNAGYNAK DÉLSARKI EXPEDÍCIÓJÁBAN AZ
EREBUS VULKÁNRAÓL
GYŰJTÖTT KÖZETEK BEMUTATÁSA ÉS ISMERTETÉSE¹
(1910)

A szöveget sajtó alá rendezték a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai,
Nemerkényi Antal vezetésével
(A tanulmányt eredeti formájában közöljük)

Sir E. Shackleton hadnagy budapesti látogatása alkalmával megígérte, hogy délsarki expedíciójában gyűjtött geológiai tárgyaiból, valamit ajándékozand nekünk. Ezt az ígéretét D. Mawson bányamérnök úr révén, aki a múlt héten itt járt, teljesítette. Négy erupívus kőzetmintát az Erebus-vulkán nyugati lejtőjéről és egy új radiumércet Ausztráliából nyert ekként gyűjteményünk. Az Erebus vulkán, amelyet már James Ross 1843–44-ben meglátott az első nagy antarktikus felfedező utazásban a 771° S szélesség és 167°20'W. hosszúság alatt, fekszik 4054 m magasságú és állandó működésben van. J. Scott kapitány 1902-ben, a Discovery expedícióban a tövében telet és kőzeteit is elhozta. Shackleton 1908-ban önálló expedíciójában megmászta és T. W. Edgeworth, Raym Priestley és James Murray geológus jegyzeteit is közölte népszerű útleírásában. Ezen jegyzetek szerint az Erebuson: trachyt bazalt, olivin bazalt és kenyt az uralkodó kőzetek. Ez a sorrend egyszersmind az erupció termékek korszorozata is. Az ajándékozott kőzetminták ezeket a kőzetfajokat képviselik. Vékony csiszolatokban is bemutatja a kőzeteket. A trachitot, mint zárványt találták a bazaltba foglalva. A kőzetpéldányok közül a trachit és a bazalt, valamint a kenyt nem származik magáról a vulkánról, hanem az annak nyugati tövében fekvő tengerpartról, a Ross-szigetről, illetőleg a Borne és a Royd fokról; az olivinbazalt termőhelye a Craterhill. A kenyt-nek ez az első példánya (tudomásom szerint hazai gyűjteményeinkben). Ezt a kőzetet a kelet-afrikai Kenia [Mount Kenya] vulkánon ismerték fel és Professor J. W. Gregory nevezte el erről a vulkánról.² Gregory szerint a kenyt-ek a nefelin szienit lávák sorozatába tartoznak. A Kenia központi csúcsának délnyugati lejtőjén lecsapott tetejű bérceket alkotnak és a legutolsó lávafolyás termékei. Eleinte riolitnak nézte a Pantellariabeli [Pantelleria] riolitok rokonainak tekintve őket. Rosenbusch ellene volt ezen egyesítésnek. Gregory szerint a kenyt az olivines nefelinszienit liparitos képviselője tartalmaz: anorthoklasz fenokristályokat, járulékosan augit- és olivin fenokristályokat és üveges vagy hialopilités alapanyagot, amelynek színe szürkészöld és sötét szépiabarna között változik. A pantellaritnál valószínűleg általában bazikusabb.³ A Scott-féle Discovery expedícióból Ferrar és Prior írták le a Ross szigetét, amelyen az Erebus és Terror vulkánok emelkednek.

Az Ausztráliából származó Carnotit termőhelyéről nem tudtam a könyvtárunkban lévő ausztráliai irodalomból tudomást szerezni; talán mineralógus szaktársaink jobb felvilágosítást adhatnak erről. Ezt az új uránásványt C. Friedel és E. Cumenge 1899-ben írták le.⁴ (...)

A Currie házaspár igen nagy radioaktivitását ismerte fel és radiumfémekben gazdagabbnak konstataulta. Azóta több helyről ismerik a Carnotitot. A bemutatott ausztráliai példányhoz Mawson úr szíves volt értékes jegyzeteket mellékelni, amelyek fordításban így hangzanak: Ez az ausztráliai Carnotit példány nagyon jellemző az ottani előfordulásból. A sárga bekérgező

ásvány a Carnotit vagyis kalium uranium vanadat. A fekete ásvány pedig egy radioaktív ilmenit. (...)

A carnotit a radioaktív ilmenitnek elváltozási terméke. Egy bányavállalat fogja a rádiumtermelés érdekében az ausztráliai termőhelyet megnyitni.

¹ Forrás: Földtani Közlöny, 1910. pp. 204–205. Társulati ügyek. Szakülések.

Lóczy Lajos dr. mindenekelőtt bemutatja azokat a kőzeteket, amiket Shackleton hadnagy délsarki expedíciójában az Erebus-vulkánról gyűjtött s a M. Kir. Földtani Intézetnek ajándékozott. Shackleton hadnagy ajándékáról Lóczy tanár a következő adatokat közölte.

² Gregory J. W.: Contributions to the Geology of British East Africa-Part II. The Geology of Mount Kenya; Quarterly Journ. of the Geol. Society 56. (1900) pp. 205–222.

³ Gregory J. W. id. műve pp. 213–214.

⁴ Comptes rendus hebdomadaires des sciences de l'Académie des Sciences, 1899. 128. köt. pp. 532–534.